

# Astrid Męczkowska-Christiansen

---

"Rodzina partnerska jako relacja  
współzależnych podmiotów :  
studium socjopedagogiczne narracji  
rodziców przeciążonych rolami",  
Joanna Ostouch-Kamińska, Kraków  
2011 : [recenzja]

---

Pedagogika Rodziny 3/3, 171-176

---

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

Astrid Męczkowska-Christiansen

Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna

**Recenzja: Joanna Ostrouch-Kamińska: Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, ss. 380.**

Joanna Ostrouch-Kamińska jest badaczką niezmiernie żywo zainteresowaną fenomenami edukacyjnymi współczesnej rzeczywistości kulturowej, w szczególności w odniesieniu do zagadnień płci kulturowej (gender) oraz socjalizacji do ról płciowych (w tym: kulturowo-społecznych mechanizmów konstruowania męskości i kobiecości, płciowo/rodzajowo determinowanych nierówności społecznych i znaczenia procesów edukacyjnych w ich utrwalaniu, dynamiki funkcjonowania i konstruowania ról rodzicielskich oraz wewnątrzrodzinnych relacji analizowanych w kontekście współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej). Zagadnienia te poddawane są przez nią analizom z reguły prowadzonym w nawiązaniu do aktualnych przemian społeczno-kulturowych, w tym – czynników socjoekonomicznych, prawnych, demograficznych czy też szerszych zmian socjokulturowych ze szczególnym uwzględnieniem procesów globalizacyjnych, determinujących biograficzne doświadczenie współczesnych kobiet i mężczyzn. Prowadzone przez Joannę Ostrouch-Kamińską badania nad socjalizacją rodzajową kobiet i mężczyzn przynosiły ważne spostrzeżenia o nierozzerwalności i wzajemnym wpływie obydwu tych procesów – zarówno w ich wymiarze kształtowania znaczeń związanych z płciowością jak i „realnym” / egzystencjalnym wymiarze ludzkiego doświadczenia [Zob. Ostrouch, 2009, s. 435–443; Chmura-Rutkowska, Ostrouch, 2006, s. 133–150; Chmura-Rutkowska 2007, ss. 316].

Ostrouch-Kamińska jest także autorką opracowań metodologicznych, ważnych dla współczesnej – konstruktywistycznie zorientowanej epistemologii badań

pedagogicznych i socjoedukacyjnych. W szczególności, badaczka przybliży podejścia takie jak badania biograficzne, epistemologiczne konteksty badań nad płcią i konstruowaniem związanych z nią znaczeń, inspirowanych orientacją fenomenologiczną i hermeneutyczną, epistemologią feminologiczną, a także feministyczną [Zob. Ostrouch, 2008, s. 91–104; Ostrouch, Ollagnier (red.) 2008, s. 252].

Obydwa zaznaczone obszary analiz reprezentatywnych dla Ostrouch-Kamińskiej wyraźnie zaznaczają się w książce, stanowiącej jej rozprawie habilitacyjnej pt. *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne rodziców przeciążonych rolami*. Pozycja ta stanowi w moim przekonaniu niezwykle potrzebny i wartościowy wkład zarówno w obszar pedagogiki, socjologii edukacji jak i aktualne badania nad rodziną prowadzone na polu innych dyscyplin nauk społecznych. Autorka przedstawia w niej po pierwsze – teoretyczne, epistemologiczno-aksjologiczne, a także metodologiczne podstawy badań własnych; po drugie – szerokie, kompetentne studium empiryczne poświęcone rekonstruowaniu doświadczeń biograficznych autorów narracji na temat rodziny; po trzecie – pogłębioną perspektywę interpretacji danych empirycznych; po czwarte – krótki, lecz niezwykle ważny w kontekście całej rozprawy – esej, stanowiący autorską konstrukcję swoistej „pedagogii troski” odnoszącej się do procesu bycia w rodzinie jako uczenia się w relacji do partnera(-ki). Przejdę do omówienia i oceny poszczególnych, wyróżnionych przeze mnie, elementów pracy.

### **Badania własne: podstawy i konteksty**

Wyłanianiu się podstawowego dla pracy problemu badawczego, obejmującego pytanie o to, „jak partnerzy/małżonkowie w rodzinie egalitarnej konstruują swoją rodzinną i zawodową codzienność oraz jakie nadają znaczenia poszczególnym jej przejawom” [Ostrouch-Kamińska, 2011, s. 132], towarzyszyły szerokie analizy nad aktualnymi przekształceniami się struktury rodziny, związanymi z obecnością czynników społeczno-kulturowych, gospodarczych, a także geopolitycznych. Podstawowy przedmiot podjętych badań opisany ujęty został jako „doświadczanie, konstruowanie i interpretacje fenomenu partnerstwa między małżonkami/partnerami w rodzinie egalitarnej” [Ostrouch-Kamińska, 2011, s. 132]. Już to samo wprowadzenie i analiza podstawowego przedmiotu badań ma charakter kompetentnego studium teoretycznego, obejmującego najnowsze dane i doniesienia badawcze zarówno z literatury rodzimej jak i światowej, mogącego stanowić samodzielną publikację. Autorka nie tylko uzasadnia w nim wagę postawionego problemu badawczego, ale prowadzi gruntowne analizy, oparte na wielości i różnorodności aktualnych doniesień badawczych, obejmujących problematykę przemian życia współczesnej rodziny, ukazanej w perspektywie transformacji społecznych, gospodarczych i kulturowych jako kontekstu konstruowania tożsamości współczesnego człowieka, podejmowanych przez niego ról społecznych, w tym – ról pełnionych wewnątrz rodziny.

Autorka jednoznacznie osadza swoje badania w epistemologicznej perspektywie dostarczonej przez socjologię interpretatywną, a w szczególności w obszarze określanym mianem fenomenologii rodziny, zwróconej ku fenomenologicznym odczytaniom świata życia jej członków, którzy we wzajemnych interakcjach konstruują pole intersubiektywnych znaczeń fundujących wspólnotę doświadczania codzienności, a zarazem znaczeń „interwenujących” w struktury ich tożsamości. Podejście Ostrouch-Kamińskiej do przeprowadzonych analiz ma zatem charakter stricte konstruktywistyczny, co Autorka podkreśla na str. 126 i nast., wskazując jednocześnie na znaczącą obecność inspiracji hermeneutycznych, przejawiających się nie tylko w jej podejściu do interpretacji uzyskanych danych empirycznych, ale i samych procedur gromadzenia danych – procedur opartych na przyjęciu jakościowego modelu badania, angażującego metodę biograficzną. Ważną funkcję w określeniu autorskiego projektu badawczego pełnią jawnie wyrażane: aksjologiczne i światopoglądowe nastawienia Autorki, nacechowane „genderową” wrażliwością na przejawy stereotypizacji i różnicowań ról i statusów ludzi ze względu na ich płeć (zostały one ujawnione w zgodzie z założeniami przyjętej orientacji badawczej).

Z pewnością należy docenić głęboką refleksyjność badaczki nad epistemologiczno-metodologicznym kontekstem analiz własnych oraz podkreślić trafność dokonywanych przez nią zabiegów koncepcyjnych, poprzedzających sam proces badawczy. Nieco dyskusyjna mogłaby wydawać się kwestia pewnego „eklektyzmu epistemologicznego”, z którym, jak sądzę w przypadku założeń poprzedzających proces badawczy mamy do czynienia. Wyraża się on, przykładowo, w połączeniu podejścia fenomenologicznego (z odwołaniem do fenomenologii Husserla) z hermeneutycznym (z przywołaniem językowej hermeneutyki Gadamera). Zdaję sobie jednak sprawę z faktu, że podejście Ostrouch-Kamińskiej do przywoływanych koncepcji ma w gruncie rzeczy charakter neopragmatyczny, sytuujący koncepcje i perspektywy filozoficzne, stanowiące podstawę dla dokonywanych wyborów metodologicznych, w roli „skrzynki z narzędziami”. Niemniej, zwróciłabym uwagę na fakt, że znacznie bardziej adekwatną perspektywą epistemologiczną dla podkreślenia interpretatywnego i rozumiejącego charakteru badań własnych byłaby w moim przekonaniu (w miejsce hermeneutyki lingwistycznej Gadamera) post-diltheyowska hermeneutyka społeczna czy antropologia hermeneutyczna.

### **Procedura badawcza i opracowanie rezultatów badań własnych**

Joanna Ostrouch-Kamińska jest badaczką dojrzałą i doświadczoną, co obrazuje sposób planowania i realizacji badań własnych. W szczególności warto podkreślić konsekwencję, wysiłek i staranność w docieraniu do grupy badanych, określonej w procedurze doboru celowego o bardzo ściśle wyznaczonych kryteriach. Jak sądzę, sposób doboru badanych okazał się kluczowy dla uzyskania tak ważnych rezultatów poznawczych uzyskanych w rezultacie prowadzonych badań;

ważnych – szczególnie dla współczesnej socjologii edukacji i pedagogiki rodziny, co, mam nadzieję, przyczyni się do pluralizacji i aktualizacji obrazów rodziny w tych obszarach, które niejednokrotnie kreślone są nie na podstawie rzetelnych analiz empirycznych, lecz przy decydującym udziale przesłanek normatywnych, a niekiedy i kulturowo przenoszonych stereotypów. Oceniając zakres i jakość zgromadzonych danych, zauważam szczególny typ „realizacyjnej” kompetencji badaczki jakościowej, która pozwoliła jej na przeprowadzenie niezmiernie obszernych wywiadów obfitujących w treści dotyczące prywatnych, w tym intymnych sfer życia i małżeńskich relacji, dodajmy – wywiadów przeprowadzonych wśród celowo dobranej grupy rodzin, w których realizowane są równoległe kariery zawodowe małżonków, a jednocześnie wychowywane dzieci.

Niezwykle obszerny materiał uzyskany w toku badań został zaprezentowany w drugiej części pracy, o blisko dwuset stronicowej objętości. Obrazuje on nie tylko codzienność, sposób życia, podział obowiązków i konstruowanie ról wewnątrzrodzinnych w oparciu o partnerską relację, ale także oddaje pełną złożoność spluralizowanych doświadczeń współczesnych rodzin i wszystkich jej członków – doświadczeń, których konteksty stanowią:

- procesy społeczne i gospodarcze,
- biografie członków rodziny oraz szersze - środowiskowe, wychowawcze i kulturowe tło ich konstruowania,
- przebieg interakcji konstruujących codzienność oraz przestrzenie negocjacji jej kształtu.

Autorka odkryła także zróżnicowane trajektorie doświadczeń członków rodziny oraz trajektorie doświadczeń rodziny jako wspólnoty. Wartość przedstawionych danych polega w moim przekonaniu przede wszystkim na ukazaniu zróżnicowanego, wielowymiarowego obrazu rodziny partnerskiej, bez ulegania pokusie jego uproszczenia czy sentymentalizacji: obraz jedności egalitarnej rodziny, odsłaniany w badaniach, nie jest oparty na „romantycznych” a zarazem normatywnie ugruntowanych dążeniach do poszukiwania wizji rodzinnej wspólnoty jako stanu pełnej harmonii, lecz prezentuje wysiłek podmiotów w jej konstruowaniu: podmiotów doświadczających trudności i przewyciężających konflikty, dokonujących niezrędko trudnych wyborów i kompromisów, których charakter, co wydaje się podkreślać Autorka za pośrednictwem prowadzonej narracji, naznaczony jest postawą szacunku dla partnera. Dlatego partnerstwo w rodzinie, by przywołać celną myśl Autorki, „jest złożonym konstruktem, który zdecydowanie wykracza poza klasyfikacje związane z relacją władzy, dominacji, odpowiedzialności, specjalizacji ról czy równości emocjonalnej”. Ma ono charakter procesualny, jest ulokowane „opozycyjnie” w stosunku do kulturowej stereotypizacji ról kobiet i mężczyzn w rodzinie. Z tego punktu widzenia szczególnie ważna i trafna dla ogarnięcia całości rezultatów badań jest konkluzja Autorki, w której stwierdza

ona, że partnerstwo w rodzinie „jest związane z procesem ciągłego uczenia się bycia w relacji z partnerem (-ką)” [Ostrouch-Kamińska, 2011, s. 298].

### **Interpretacja danych empirycznych**

Joanna Ostrouch-Kamińska wychodzi poza utarty schemat prezentowania uzyskanych danych empirycznych oparty na liniowej konstrukcji: opis – interpretacja, na bieżąco podejmując dyskusję z przedstawianymi danymi, odsłaniając ukryte konteksty znaczeń wyrażanych przez rozmówców, dokonujące ich bieżącej teoretyzacji. Podjęła się tu działań, które można w moim przekonaniu potraktować jako modelowy wręcz przykład sposobu „działania” (bo nie tylko „badania”) rozumiejącej socjologii, osadzonej w krytycznym paradygmacie uprawiania nauk społecznych. Jej narracja oscyluje w przestrzeni wyznaczonej przez dystans pomiędzy narracją badanych, zakorzenioną w codzienności, a akademicka teorią, pozwalając tę codzienność uchwycić w ramy pojęciowe nauk społecznych.

Przeprowadzone w ten sposób analizy przynoszą w pełni satysfakcjonującą odpowiedź na postawione pytania badawcze, a dotyczące:

- refleksyjnych sposobów realizacji partnerstwa w rodzinie, obejmujących nadawanie i negocjowanie znaczeń w zakresie projektów życiowych, obszary osobistego rozwoju, kariery zawodowej, małżeństwa, rodzicielstwa, obowiązków domowych i szerszych relacji społecznych;
- sposobów doświadczania i interpretowania przez badanych relacji wewnątrzrodzinnych;
- form jednoczesnego zaangażowania w formy życia rodzinnego i w realizację kariery zawodowej;
- doświadczeń badanych w zakresie konstruowania ścieżki rozwoju zawodowego w aspekcie wartości i aspiracji oraz bilansu roli i relacji z życiem rodzinnym;
- sposobu wyrażania się i doświadczania idei partnerstwa w „rodzinnej codzienności” [Ostrouch-Kamińska, 2011, s. 133].

(Warto nadmienić, że pole pytań badawczych zostało zakreszone bardzo szeroko.)

### **Pedagogia wzajemnej sprawiedliwości**

Refleksje końcowe ujęte w rozprawie habilitacyjnej Habilitantki nie tylko „spinają” czy też „dopełniają” uzyskane rezultaty badawcze, lecz stanowią ich ważną teoretyzację wykraczającą poza przestrzeń kategorii socjopedagogicznych ku (meta)perspektywie filozoficznej wyznaczonej przez kategorie wolności, podmiotowości, równości i sprawiedliwości. To przy ich wykorzystaniu podejmuje Autorka próbę nakreślenia teoretycznego konstruktów, określonego mianem „pedagogii wzajemnej sprawiedliwości”, której rdzeniem, jak rozumiem, byłoby uczenie się równości, wzajemności i sprawiedliwości w dialogicznej relacji z innym w obrębie wspólnoty, jaką jest rodzina. Ważny, w moim przekonaniu, jest dokonany

przez Habilitantkę sposób rozwinięcia pojęcia podmiotowości a zarazem jego „ugruntowania” w doświadczaniu „rodzinnej codzienności”. W pełni nawiązuje on do aporii podmiotowości współcześnie odsłanianych przez teoretyków „przełomu językowego” w naukach humanistycznych i w filozofii, podkreślających uwikłanie podmiotowości w międzyludzkie więzi, przyjmowane role, cielesność, etc. W tym wypadku, o czym przekonuje czytelnika Ostrouch-Kamińska, podmiotowość łączy się ze współzależnością, która nie tyle stanowi jej „ograniczenie” (prowadząc ku pozbawieniu ludzi podmiotowego statusu), lecz jest domeną refleksyjnego konstruowania tożsamości w relacji do innych. Autorska koncepcja „pedagogii sprawiedliwości”, z jednej strony kreślonej w kategoriach etyki troski, z drugiej – nawiązującej do współczesnych andragogicznych koncepcji uczenia się, jest w pracy raczej sygnalizowana niż systematycznie rozwijana, dlatego gorąco zachęcałabym Autorkę do jej dalszych rozwinięć.

Dodatkową kwestią, na którą chciałabym zwrócić uwagę, jest niezwykła staranność o jakość czytelność przekazu przy zastosowaniu trudnych w recepcji kategorii i pojęć języka akademickiego. Autorce z powodzeniem udało się osiągnąć trudny balans pomiędzy żywym i obrazowym językiem rozprawy, angażującym uwagę odbiorcy, a wysokim poziomem akademickiego dyskursu.

Biorąc pod uwagę zakres i jakość prowadzonych analiz, sposób rozwiązywania problemów: zarówno empirycznych jak i teoretycznych, nowatorski charakter rozprawy jak i jej znaczenie dla pedagogiki, socjologii wychowania i innych obszarów nauk społecznych, dla których zagadnienia rodziny, wychowania/socjalizacji w rodzinie, a także kulturowych przestrzeni kształtowania tożsamości człowieka są kluczowe, niezwykle wysoko oceniam jakość recenzowanej pozycji i gorąco zachęcam do jej lektury. Słowa te kieruję nie tylko do profesjonalistów, lecz i do tych, którzy kierowani zwykłym zaciekawieniem dotyczącym funkcjonowania życia rodzinnego małżonków przeciążonych rolami, dodajmy – życia opartego na zasadach wzajemności, równości i sprawiedliwości, chcieliby poznać odpowiedź na pytanie: „jak oni to robią?”